

**ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՄԱՆԿԱԿԱՆ
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋ**

Բանայի բառեր՝ ադրբեջանական գրականություն, հակահայկական քարոզչություն, խորհրդային շրջան, հերոս, կերպար

1960-ականները ինչպես խորհրդային մյուս երկրներում, այնպես էլ Ադրբեջանում, համարվում են գրականության ծաղկման տարիներ և այդ շրջանում որոշակի ակտիվություն նկատվեց նաև մանկական գրականության ասպարեզում: Արդեն այդ ժամանակ նկատվող «ազգային», «էթնիկ» թեմաները տեղ գտան ոչ միայն մեծահասակների համար նախատեսված ստեղծագործություններում, այլև որոշակի դաստիարակիչ և քարոզչական շեշտադրումներով ներթափանցեցին նաև մանկական գրականության ասպարեզ: Հայրենասիրության և ազգային հարցերին վերաբերող ստեղծագործություններ հրատարակվում էին արդեն 1920-1930-ական թվականներին, սակայն դրանք առավել մեծ ծավալի են հասնում միայն 1960-ականներին¹: Այդ շրջանի մանկագիրներից հայտնի են Ա. Սամեդլին, Է. Մահմուդովը, Ա. Բաբանը, Բ. Հասանովը, որոնց ստեղծագործությունների հիմնական թեմատիկան կենցաղային, խորհրդային պիոներին հատուկ կարգապահությունն ու վարվելակերպն է՝ երբեմն ողողված փոքր-ինչ հոգեբանական խորություն պարունակող խրատներով: Դրանցից է օրինակ՝ Է. Ազանի «Փայտե գդալ», Գ. Իլ-

¹Молодой ученый, Ежемесячный научный журнал № 5, 2009, стр. 111.
<http://www.moluch.ru/>

կինի «Ձկնորսներ» ստեղծագործությունները և այլն²: Մանկական ստեղծագործություններում հաճախ է հանդիպում ադրբեջանցի տատիկի կերպարը, ով միշտ պատրաստ է սեփական խորհուրդներով ու հոգատարությամբ սատար կանգնել բոլորին: Այդպիսին է օրինակ՝ Բ. Հասանովի «Տարեց բժիշկը» ստեղծագործության գլխավոր կերպարը՝ Սանամ տատը, կամ Թ. Ղարաբաղլիի «Մաքուր ջրեր» ստեղծագործության մորաքույր Լեյլան³:

Եթե մինչև խորհրդային կարգերի փլուզումը ադրբեջանական մանկական գրականության հիմնական կերպարները կենդանիները դպրոցականներն էին, իսկ թեմատիկան էլ երեխաներ-ծնողներ, աշակերտ-դպրոց, երեխա-կենդանի փոխհարաբերությունները, ապա արդեն 20-րդ դարի վերջից, հատկապես 21-րդ դարից նկատվում են հստակ փոփոխություններ: Ադրբեջանական պետությունն իր ազգայնամոլական քարոզչամեթոդային մասնիկն է դարձնում նաև մանկական գրականությունը և ժամանակակից ադրբեջանցի գրողները փորձում են ազգայնամոլական գաղափարախոսությունը, որի կենտրոնում հատկապես Արցախն ու արցախյան պատերազմն է, ներառել մանկական գրականության մեջ: Ճիշտ է՝ այսօր մանկական գրականության մեջ կան մի շարք ստեղծագործություններ, որտեղ շարունակվում են արժարժվել կենդանիներ-երեխա, բնություն-մարդ փոխհարաբերությունները, որոնք իրենց մեջ որոշակի դաստիարակչական բնույթ են կրում⁴, սակայն գերիշխող դերն, իհարկե, հակա-

² Мамедов Р. М. Национально-духовные ценности в современных детских рассказах / Р. М. Мамедов // Молодой ученый, 2011, №11. Т.1. стр. 187-189.

³ Мамедов Р. Идеологические процессы в обществе советов после второй мировой уособицы и зарождение новой литературы.- язык и литература (международный научно- парктический журнал)- Баку. 2008

⁴ Элмира А. Мурадова, Исмет С. Ахмедов, Роль азербайджанской детской литературы в формировании Экологического мировоззрения и культуры, 2009, том 48, серия 6.3, стр. 113.

հայկական քարոզչությանն ու հայկական թեմատիկայինն է: Աճող սերնդին «ազգային գաղափարախոսությամբ» դաստիարակելու հիմնական ուղին, փաստորեն, դառնում է հակահայկական քարոզը: Կարելի է ասել, որ ադրբեջանական ազգային գաղափարախոսությունն ու հակահայկական դրսևորումները փոխկապակցված են և նաև դրա հետևանքով ձևավորվում է գրական նոր կերպար՝ հայր որպես թշնամի: Ադրբեջանական մանկական բանաստեղծություններում, հեքիաթներում ու պատմվածքներում քարոզվում են ատելություն, անհանդուրժողականություն, թշնամանք հայերի դեմ: Հայտնի հոգեվերլուծաբան Է. Էրիկսոնը, ուսումնասիրելով երիտասարդների և մանուկների համար նախատեսված ստեղծագործությունները, ընդգծում է հատուկ խորհրդանիշների, վարվելակերպի նորմերի նշանակությունը⁵, որն այս պարագայում ձեռք է բերում լիովին այլ բնույթ: Ադրբեջանական մանկական գրականության մեջ հիշյալ հակահայկական և կեղծ հայրենասիրական քարոզը իրականացնելու համար գրողները կիրառում են տարբեր գրական հնարանքներ և արձարձել որոշակի թեմաներ: Դրանց մեջ հատկապես գերիշխում են հետևյալները. «Պատմական Աղվանքի» նկարագրություններն ու գովքը և դրա համար «ադրբեջանական ազգի» մղած պատերազմները հայերի դեմ, մեջբերումներ թյուրքական «Դեդե Քոբրուդ» էպոսից, Արցախի պատերազմ, հետպատերազմյան ճգնաժամ:

Ավելորդ է նշել, որ հակահայկական թեմատիկան ադրբեջանցի գրողները արձարձում են մի կողմից պետական պատվերով, իսկ մյուս կողմից այդ երկրում ձևավորված ընդհանուր հայատյաց մթնոլորտի ուղղակի ազդեցությամբ: Այսինքն՝ Ադրբեջանում բոլոր ոլորտներում առաջնայինը պետք է լինի հակահայկականությունը, և գրականությունը ոչ թե բացառություն պետք է կազմի, այլ ընդհակառակը, պետք է

⁵ Эриксон Э. Идентичность: Юность и кризис. М., 1996, стр. 9.

լինի այդ ամենի շարժիչ ուժերից մեկը: Գրողները փորձելով էլ ավելի խտացնել գույները՝ անում են մանկական գրականության համար անթույլատրելի ևս մեկ քայլ. ստեղծագործություններում վեր հանված թեմաները ուղեկցվում են դաժան տեսարանների նկարագրություններով: 2000-ականների գրականության մեջ քարոզչական ձևերի որոշակի փոփոխություն է նկատվում. մասնավորապես՝ մանուկների մեջ հայրենիքի գաղափարը փորձ է արվում ներարկել կոնրետ աշխարհագրական տարածքի, կամ քաղաքի օրինակով: Հատկապես շատ են հանդիպում Բաքվի և Շուշիի վերաբերյալ անդրադարձները:

Ադրբեջանական մանկական գրականության մեջ կարևոր տեղ ունի «համազգային առաջնորդի», «հերոսի» կերպարների ընդգրկումը և քարոզը: Ընդ որում, գեղարվեստական և ընդգծված հերոսական գունավորմամբ ներկայացվում են ոչ միայն անցյալի «հերոսները», այլև ժամանակակից: Ինչպես ավագ եղբայր Թուրքիայում, այնպես էլ Ադրբեջանում ի հայտ եկող կեղծ գրական կերպարների շարքում կարևոր տեղ ունեն կոնկրետ պաշտոնյաները, առավել հաճախ նախագահները: Այդ առումով ադրբեջանական գրականության մեջ այդ թվում և մանկական ընդգծված հերոսական կերպարներից է նախկին նախագահ, ադրբեջանցիների «պապ»՝ Հեյդար Ալիևը՝ Հեյդար Բաբան⁶: Վերջին տարիներին հերոսականացման ակտիվ միտումներ են նկատվում նաև Իլհամ Ալիևի կերպարի շուրջ: Խոսելով մանկական գրականության ժանրային առանձնահատկությունների մասին՝ պետք է նշել, որ դրանցից ներկայումս հատկապես տարածված են հեքիաթները, պատմվածքները, նովելները, քայլերգերը, պոեմները: Այսօր Ադրբեջանում բավական մեծ տարածում ունեն նաև գրա-

⁶ Հեյդար Ալիևին Հեյդար Բաբա դիմելաձևը կարելի է հանդիպել մի շարք մանկական ադրբեջանական ստեղծագործություններում: Այսպես նախկին նախագահի «հերոսական», ինչու չէ, նաև միջակայն կերպարն առավել ամբողջական ձև է ստանում:

կան մի շարք ստեղծագործությունների աուդիո տարբերակները:

Այսպիսով կարող ենք ասել, որ ժամանակակից ադրբեջանական գրականության մեջ լայն տարածում ունեցող հակահայկական ատելության քարոզը տարածված է նաև երեխաների համար նախատեսված ստեղծագործություններում: Դրանցում կան որոշակի առանձնահատկություններ, որոնցից են «պատմական հայրենիքի» կեղծ գաղափարի քարոզը, ուռճացված պատմական և ժամանակակից հերոսները, թշնամու կերպարում հայերի պատկերում և ազգամիջյան թշնամանքի խրախուսումը և բորբոքումը:

О НЕКОТОРЫХ ОСОБЕННОСТЯХ СОВРЕМЕННОЙ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Диана Карапетян

(резюме)

Главная цель детской литературы способствовать соприкосновению с общечеловеческими, всемирными моральными ценностями. Но постсоветское азербайджанская литература всецело различается от всемирных тенденций. Внедряя фальсифицированное историческое прошлое и память, и что самое главное- антиармянская агитация, внутри которой преподносится описание образа врага- армянина, а в основу сюжета- ситуации, которые выходят за рамки принятой психологии, прямым образом воздействует на сознание азербайджанских детей, делая их слепым последователем азербайджанской агитации, и воздействует на их психологическое здоровье. И фактически очевидно, что агитация азербайджанской национальной идеологии, которая очень часто отождествляется с антиармянской арменофобией, не только взрослой, но и детской литературе, является мишенью.

THE FEATURES OF MODERN AZERBAIJANI CHILDREN'S LITERATURE

Diana Karapetyan
(summary)

The aim of World children`s literature is to insemminate the feeling of sympathy in children, to shape the feeling of justify between good and evil, the psychological feelings of the heroes. If before the collapse of tha Soviet Union the development of children`s literature was going on by its natural way, the same can`t be said about modern Azerbaijan children`s literature. It is obvious tha modern literature now has one idea that is to say to estimate hatred, revulsion and false ideas. Today a few ways of organization of children`s literature are featured, the wide spread and well known of which are the antiarmenian propaganda, the image of Armenians, tha war of Artsakh, the theme of lost places. In this context tha main theme in children`s literature is the patriotism which can be directly comapred with anitiarmenian propaganda.